

# Stefedre og deres betydning for barna

**Tor Erik Dahlhaug**

## **Sammendrag**

*Anslagsvis 87000 barn bor med en steforelder. En økende andel barn antas å oppleve samlivsbrudd mellom foreldrene i de kommende årene og flere og flere barn får steforeldre. Denne artikkelen undersøker barns opplevelse av å ha stefar. Det diskuteres hvilken betydning familieendringene har for relasjonene mellom mor og barn og hvilken betydning stefar kan ha for barn økonomisk/materielt og sosialt.*

## **Innledning**

Parallelt med økningen i antall samlivsbrudd har vi fått en økning i tallet på barn som vokser opp med steforeldre. Nye begreper som tokjernefamilier, lenkede familier og seriemonogami illustrerer endringene i familiestrukturen vår.

Ifølge Statistisk sentralbyrå bor anslagsvis 87000 barn med en steforelder. 76000 av disse bor med mor og stefar ([ssb.no/emner/02/01/20/barn](http://ssb.no/emner/02/01/20/barn)). Tallene tar utgangspunkt i folkeregisteret pr 01.01. 2006. Vi vet at samlivsbruddfrekvensen er hyppigere for samboere enn for gifte, og risikoen for brudd er større etter andregangs samlivsetablering enn etter første. Vi kan derfor anta at et økende antall barn vil oppleve samlivsbrudd og nye steforeldre mer enn en gang i livet (Jensen 2005).

I motsetning til samlivsbrudd, som vanligvis oppleves som vondt og vanskelig både for barn og voksne, er etablering av nytt samboerforhold noe som barn og voksne kan ha svært ulik opplevelse av (Ahrons 2004). I

denne artikkelen undersøker jeg hvordan barn opplever å ha fått en stefar i huset. Følgende spørsmål er sentrale:

- Hvilken betydning har stefedre for forholdet mellom barnet og barnets mor?
- Hvilken betydning har stefedre for barn?

Forskning har gjennom en del år fokusert på skilsmisse og samlivsbrudd og undersøkt hvordan barn takler det. Fra å anse skilsmisse som en ulykke som påføres barn, og som skaper belastninger og traumer som kan følge dem gjennom hele livet, er det nå en mer nyansert forståelse som dominerer. Skilsmissen er ikke nødvendigvis den største belastningen for barn, men det som knyttes til den, slikt som krangel, langvarige og fastlåste konflikter, og i svært mange tilfeller, tap av sosial og økonomisk kapital. Noen barn mister kontakt med venner og nabolag ved at de må flytte. Mange opplever at de helt eller delvis mister kontakt med en av foreldrene, særlig far, og for mange barn ledsages dette også av tap av kontakt med fars slekt og venner (Dahlhaug 2002).

Foreldrenes samlivsbrudd innebærer uansett en dramatisk endring for barna. Mange barn opplever med dette at de får to hjem, andre vil oppleve det som at de er forlatt av den ene forelderen (ibid). Når en av foreldrene ikke lenger er til stede i det daglige vil dette påvirke familiens innarbeidede normer og rutiner. Relasjonene mellom barnet og hver av foreldrene endrer seg og forholdet mellom søsken endrer seg (Newman 1999). Prosessen med å etablere nye rutiner og regler i den nye situasjonen starter umiddelbart. Når far ikke lenger er til stede i det daglige vil hans betydning i barnets hverdag svekkes. Mors ansvar øker og i mange tilfeller må også barna ta mer ansvar. Det å reetablere familien handler om å inngå kompromisser og skape en felles forståelse av situasjonen og ”hvordan vi nå skal gjøre det”. De fleste foreldre vil før eller siden, etter samlivsbruddet, komme til å vurdere: ”skal jeg etablere meg på nytt?” Barna denne artikkelen omhandler bor sammen med mødre som har gjort nettopp det.

## **Metode**

Artikkelen bygger på data fra prosjektet ”Familier ved samlivsbrudd” som er en del av et større forskningsprosjekt: ”Familieforandringer og konse-

kvenser for barn og unges oppvekstvilkår” ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim (Moxnes m.fl. 2001). Dette vil jeg heretter benevne som ”familie-forandringsundersøkelsen”. Populasjonen i undersøkelsen er fra to årskull skilte familier, hhv. 1992 og 1996. Undersøkelsen omfattet både spørreskjema og intervjuer. 473 skilte foreldre svarte på spørreskjemaet. 114 foreldre og 96 barn i alderen 9–18 år ble deretter intervjuet om ulike sider ved skilsmissen. Innsamlingen av data ble i hovedsak gjort i perioden 1996 til 1998.

Som utgangspunkt for analysen har jeg fra prosjektets felles database benyttet 10 intervjuer med barn, 7 jenter og 3 gutter, som bor i hushold med mor, stefar og eventuelle søsken. Hvor lenge de har hatt stefar varierer fra noen måneder til flere år. Jeg har også supplert med intervjuer som ble gjort med to av mødrene. Gjennomføringen av intervjuene er omtrent likt fordelt mellom andre medarbeidere i prosjektet og meg selv.

Omtrent halvparten av barna i utvalget hadde samværsordninger med sin biologiske far, de øvrige hadde lite eller ingen kontakt med faren. Jeg har fokusert på relasjonene mellom barn, mor og stefar, og har derfor i denne artikkelen valgt å ikke gå nærmere inn på de enkelte barnas forhold til og kontakt med sin biologiske far. Heller ikke søskenrelasjoner eller forhold til stesøsken er berørt. Utvalget består av følgende barn: Morten, 9 år, Jenny, 10 år, Karoline, 12 år, Siri, Camilla og Ida, 14 år, Ane, 16 år, Leif og Kåre, 17 år og Lisen, 18 år.

## **Stefar som sosial konstruksjon**

I vår kultur har blodsband stor betydning for tilhørighet og identitet. Debatten som oppsto i forbindelse med et norsk fjernsynsprogram hvor ideen var å bringe sammen slektninger som hadde mistet kontakten – eller knapt har hadde hatt kontakt med hverandre, illustrerer dette. Vi fikk blant annet se adoptivbarn som søkte hjelp til å finne sitt biologiske opphav, og vi fikk se sterkt følelsesmessige gjenforeninger. Andre adoptivbarn gikk ut og kritiserte konseptet fordi det, etter deres mening, overvurderte betydninga av det biologiske. Hele vår familiekultur er bygd opp rundt en slik blodsbandforståelse – at det er kvalitativ forskjell på ”ekte” og ”uekte” foreldrebarnrelasjoner. Det er kanskje i lys av dette vi kan forstå hvorfor steforelderbegrepet gjerne oppfattes som negativt verdilada (Vølstad 2003).

Cherlin (1978) hevder at det sosialt konstruerte aspektet ved stefamilien ofte er uklart fordi det er rådende forestillinger om at stefamilien er en

ikke-komplett institusjon. Etter min mening har dette fortsatt gyldighet. Jeg tar i denne artikkelen utgangspunkt i et konstruksjonistisk perspektiv. Fordi jeg anser stefarrollen som utydelig, en rolle med uklare normer og sprikende forventninger, ønsker jeg å undersøke hva barnet legger i det, hvilke forventninger barn har til stefar og hvordan de derved bidrar til å konstruere stefarrollen og relasjonene i stefarfamilien.

### **Om mor – barnforholdet**

I familieforandringsprosjektet oppga nesten halvparten av foreldrene at barna fikk et bedre forhold til dem selv etter skilsmissen (Moxnes m.fl. 2001). Pryor og Rogers (2001) hevder at i familier hvor foreldrenes samliv og skilsmisseprosess har vært svært konfliktfylt, kan mor og barns gjensidige behov for støtte føre til spesielt tette og nære relasjoner mellom dem, en nærhet som kanskje ikke ville oppstått hvis foreldrene hadde fortsatt å leve sammen. Slike nære mor-barnrelasjoner er ikke nødvendigvis positivt fordi det kan oppstå flytende grenser mellom barn og voksne, der barn mest av alt trenger tydelige voksne (ibid). Noen barn opplever det som en byrde å måtte ta relativt stort ansvar for både praktiske og følelsesmessige forhold. Wallerstein og Blakeslee (1989) diskuterer nettopp problematikken om barn som påføres for stort ansvar etter foreldrenes skilsmisse, og bruker betegnelsen ”overburdened children”. Arditti (1999) peker derimot på at det at barn føler at de gir mor støtte i en vanskelig tid, vil kunne føre til at det utvikles et vennskap mellom mor og barn som kan være en sunn basis for utvikling av autonomi, særlig for større barn. Også funn fra familieforandringsundersøkelsen viser at mange barn tar stort ansvar for foreldrenes ve og vel. Ifølge Moxnes (2003) er det ikke uvanlig at barn tar spesielt ansvar i den første tida etter skilsmissen, og at de gjerne er stolte over å kunne hjelpe sine foreldre. Kanskje kan dette være med å lette den vanskelige tida etter foreldrenes samlivsbrudd. Men i noen tilfeller ser vi foreldre som ikke er i stand til å reorganisere sine liv, og hvor barnet over flere år føler at de må ta ansvar for sine foreldres lykke (ibid).

Uavhengig av dette oppstår det gjerne nye gjensidige forventninger mellom mor og barn etter samlivsbrudd. Forventninger om at de på hver sin måte tilpasser seg den nye situasjonen. Slik utvikler mor og barn etter hvert sin egen dynamikk, sine egne rutiner, sine kommunikasjonskoder og sine egne følelsesmessige bånd (Dahlhaug 2002).

## **Stefar sin rolle**

Det er i slike familielandskaper stefedre kommer inn og skal finne sin plass. Familien må "ommøbleres" og rollene må redefineres. Selv om en vurderer fellesskapet mellom mor og barn som positivt, eller kanskje nettopp derfor, vil dette fellesskapet kunne være en barriere som gjør det vanskeligere for stefar å konstruere sin rolle i familien. I stefamilier blir foreldreskapet et refleksivt og forhandlet prosjekt skriver Ottesen (1997), og stiller spørsmål som for eksempel: Hva skal den nye mannen som flytter inn være for barnet? Mors venn? Barnets venn? Ny far? Hvordan skal den nye familien konstrueres? Hvilke plikter, ansvar og rettigheter skal de ulike aktørene ha i forhold til hverandre? Alle disse spørsmålene er gjenstand for utprøving og forhandling.

Berger og Luckmann (2000) beskriver hvordan institusjoner skapes gjennom at handlinger gjentas og rutiniseres gjennom et fortløpende samspill individene imellom og mellom individ og samfunn. Institusjoner som familien vokser fram og vedlikeholdes gjennom dette samspillet. Men også de store institusjonelle arrangementene i samfunnet vårt legger sterke føringer for individers aktiviteter og samspill med hverandre.

Marsiglio (2004b) peker på at status og interaksjonsmønstre blant medlemmene i stefamilier påvirkes av de normative standarder som ligger i de kulturelle, sosiale og juridiske systemene. Hverdagslivet i stefamilier kompliseres fordi stefamiliene er uferdig institusjonaliserte arrangementer, og fordi det ofte er stor usikkerhet omkring familienormer og allianser mellom familiemedlemmene. Cherlin (1978) hevder at familiens rutiner og habitus gjerne mangler i gjengiftefamilier og at disse derfor i stor grad preges av tvetydighet og usikkerhet. Ifølge Marsiglio (2004b), mangler det tilstrekkelige forventninger til familiebandene mellom stefedre og barn.

Den kulturelle forståelsen vi har av foreldreskap og foreldre-barnrelasjoner er basert på tradisjoner og ideologi. Det ligger kulturelle forventninger på oss, forventninger som er retningsgivende for hvordan vi skal forstå familierelasjoner (Ottesen 1997). Stefatar kommer inn i familien og har kanskje som mål å bli en integrert del av familien. Han må velge om han vil bygge opp en relasjon til barnet hvor han er *som* far, eller om han ønsker en annen, og mindre gjensidig forpliktende relasjon. På samme måte må barnet gjøre noen valg i forhold til denne nye personen. Og sentralt i det hele er, ifølge Sjøberg (2003), mor som regisserer det hele. Marsiglio (2004b) hevder at stefar og andre i stefamilien mer eller mindre bevisst streber etter å konstruere et slags "vi" som bygger på det man assosierer med biologiske familier. Hvis stefar og stebarn (og barnets mor) gjen-

sidig bekrefter hverandres identiteter, og har en felles forestillinger om hva dette "vi" kan være, kan de forsterke tilknytningene de har til hverandre og etablere nye sosiale strukturer, inkludert en følelse av "vi" (ibid). I stefamilier vil barnet, slik Bäck Wiklund og Bersten (1997) formulerer det, bli en strategisk del i de voksnes individuelle prosjekter. Men barnet har også sine egne prosjekter, sine ønsker, sine strategier og maktmidler. Konstruksjonen av stefamilien foregår i samspillet mellom aktørene. Man kan derfor anta at stefars mestring av sin nye rolle til en viss grad er avhengig av barnet.

## **Hvordan påvirker stefar barnets forhold til mor?**

I et familielandskap hvor mor og barn har skapt sin egen familiedynamikk kommer mors nye venn inn og skal skape seg rom og finne sine roller som partner og stefar. Hvilken betydning har dette for barnets forhold til mor? Mødre bruker lenger tid enn fedre før de går inn i nye forhold etter samlivsbrudd (Moxnes & Haugen 1998). Tar man utgangspunkt i at mødrene i de fleste familiene har hovedomsorgen for barna etter samlivsbrudd, kan man tenke seg i alle fall tre mulige forklaringer på dette. For det første at mødrene får dekket et sosialt behov gjennom barna, for det andre at mødre av hensyn til barnas behov for stabilitet utsetter etableringen av et nytt parforhold, og for det tredje at omsorgsoppgavene i hjemmet, som mødrene nå er alene om, er såpass ressurskrevende at det ikke er tid eller initiativ til å prioritere romantikk.

I intervju med noen av mødrene i vår undersøkelse får vi bekrefte slike antakelser. Det synes å være høy bevissthet om ikke å etablere seg på nytt for snart etter samlivsbruddet. Noen mødre venter til barna er klar for ny mann i huset, og introduserer en venn eller en kjæreste for barna først for å se hvordan de tar det, og hvis det går bra, kan det hende at mor tar det som aksept på at tida er inne.

Når Kåre på sytten år forteller om prosessen hvor stefar ble en del av familien sier han:

Noen ganger lå han over og noen ganger lå han over flere netter og til slutt fikk han jo boadresse på oss og da var vi så vant til det. Det var liksom ikke noe sånn at han bare plutselig kom brått på...

Med utgangspunkt i samme materiale som denne artikkelen er bygd på, fant Kaul (2001) i sine intervjuer med skilte mødre, at de har høy bevissthet om hensynet til barna. Likevel er det ikke til å unngå at en ny person på arenaen vil føre til endringer som kan oppleves negativt for barna. Sjøl om barna gradvis blir vendt til den kommende stefar, slik Kåre ble, vil man måtte regne med at det for barna kommer et "sannhetens øyeblikk" hvor han som var kjæresten til mor, og som ofte kom på besøk, en dag er blitt en del av familien, med egne krav og forventninger til barnet.

En mor i utvalget forteller at da hun etter nøye overveielse introduserte sin nye kjæreste for ungene opplevde hun det som at han ble akseptert. Men da tida kom for at han skulle flytte inn oppsto det problemer.

Sønnen ble sjalu. Ungene hadde ligget annenhver natt i senga med mor, så det at det kom en ny mann fikk på en måte negative konsekvenser for ungene.

I dette eksemplet går stefars inntreden i familien direkte på bekostning av barna. Rutiner som barna har opplevd som hyggelige må opphøre. Stefars okkuperer bokstavelig talt det som har vært barnas plass i mors nærhet. Et utsagn fra tiårige Jenny illustrerer også noen av de følelsesmessige utfordringene som kan ligge i å få stefar:

Når mamma skriver beskjeder til oss, så skriver hun: " – en varm klem fra mamma." Og til Knut Arve (stefar) skriver hun sånn: "Et varmt langt kyss fra Birgitte." Det virker som at hun er mer glad i han – litt sånn.

Lisen var 16 år da stefar flytta inn. I hennes utsagn i de følgende to sitatene ser vi også et annet aspekt.

(...) og jeg ville ha mamma for meg sjøl akkurat da når vi skulle snakke om ting og sånn. Men det var nå engang sånn at de alltid var sammen da, så det kunne skape litt problemer i kommunikasjonen mellom oss ungene og mamma også. Så da ble det heller sånn at vi ungene snakket med hverandre.

Hvis vi tok opp noe med mamma og hun lurte på hva hun skulle gjøre så var det jo Per (stefar) hun diskuterte det med. Så blei han blanda inn uten at vi egentlig ville det. Så det har nok vært det

største problemet (...) – så nå er det mange ting som jeg går og snakker med lillebroren min om før jeg snakker med mamma – og han likedan.

Der mor, Lisen og broren hadde vært aleine i huset, og til en viss grad hadde delt gleder og sorger med hverandre, dannes det nye relasjoner når stefar kommer inn i familien. For Lisen og broren hennes kan dette oppleves som at mor allierer seg med en utenfor familien og som i sin tur gjør at de mister noe av fortroligheten til mor. Her er det ikke egenskaper ved stefar barna synes er vanskelig, men hans posisjon i familien som mors nærmeste allierte. I alle eksemplene nevnt her ser vi hvordan stefar kan oppleves av barna som en reell konkurrent om mors oppmerksomhet og tid.

En familie er, ifølge Berger og Luckmann (2000), fylt med normative retningslinjer. Det er sterke kulturelle føringer i de tilskrevne rollene familiemedlemmene har. Forventningene som knyttes til kjernefamilien er institusjonaliserte, åpne og kjente. En av disse normative retningslinjene er at foreldre skal være åpne overfor hverandre om forhold som angår barna. Slik vi ser av Lisens beskrivelse kan ikke disse normative oppskriftene uten videre overføres til stefamilier. Mors og stefars forventninger til hverandre som partnere passer ikke inn i Lisens forventninger om hva en stefar skal være. Det sier seg selv at denne prosessen kan være tornefull. På mange måter vil det være avgjørende for utfallet hvordan aktørene spiller kortene sine.

Sekstenårige Ane hadde siden hun var åtte år, bodd alene sammen med mor. Mor hadde gjennom mange år blitt mishandla av mannen sin, og omstendighetene rundt samlivsbruddet var svært dramatisk. Ane beskriver forholdet mellom seg og mora som nært og fortrolig, men også hun opplevde at hun mistet noe av fortroligheten til mor etter at hun to år tidligere fikk ny samboer:

Før var mamma liksom mer venn-mor. Men når *han* kom så ble hun helt mor. Med stor M.

I intervjuet med Ane kommer det klart fram at det å ha ”mor med stor M” ikke er noe hun trakter etter, og mors nye rolle fører også til hyppige mor-datter konfrontasjoner. Inntreden av en ny voksenperson innebærer en betydelig omstilling for alle parter.

Man hører av og til at etablering av stefamilier bygger på et ønske hos de voksne om å skape den familien de ikke lyktes å skape forrige gang.

Levin (1994) opererer med en kategori av stefamilier som hun kaller ”gjenskaperne”. Dette er stefamilier som prøver å gjenskape kjernefamilie-strukturen slik de kjenner den fra tidligere samliv og som bygger på de normative føringene vår kjernefamiliekultur kjennetegnes av. Ut fra Anes utsagn kan vi se for oss at mor, etter å ha fått samboer, tilstreber en ny struktur som ligger tett opp mot den tradisjonelle kjernefamilien. Dette innebærer at et vennineliknende forhold til dattera nedtones til fordel for en mer tradisjonell morsrolle. For Ane oppleves dette som at hun mister fortroligheten hun har hatt til mor og kanskje også noe av friheten. Mor får en ny støtte livet, og Ane føler seg avsatt.

At det etter nyetablering oppstår mer kompliserte forhold mellom mor og barn er beskrevet bl.a. hos Bray og Berger (1993). Dette har også et aldersaspekt. Pryor og Rodgers (2001) viser til funn fra The Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage hvor man sammenliknet stefamilier med biologiske familier. Man fant at der barna var ni år eller eldre ved etablering av stefamilien, ble relasjonene i familien aldri så nære mellom barna og foreldrene som hos barn i biologiske familier.

Der hvor mor-barnforholdet er vanskelig eller der hvor barnet er engstelig og bekymret for mor, kan kanskje stefedre ha en positiv betydning som en emosjonell buffer. Beskrivelsen til Siri er i så måte illustrerende:

Ja – hun er så blid nå. Liksom glad hele tida. Er ikke lei seg for noe. Du vet, når hun er blid, så er jeg blid, og det er han som får oss til å bli så glade og fornøyde.

En annen fjortenåring, Camilla, var åtte år da mor og far ble skilt. Etter et par kortvarige forhold fikk mor noen måneder før intervjuet ny samboer. Camilla beskriver sine følelser rundt dette slik:

Til å begynne med var jeg litt skeptisk da. Liksom, en ny mann! Først virka det som han tok henne fra meg da, jeg fikk ikke så mye tid sammen med henne. Men etter hvert nå så er jeg veldig glad for det, for hun slipper å være aleine hver kveld, noe jeg hadde dårlig samvittighet for før når jeg gikk ut. Tenkte på hvordan det gikk med henne som sitter inne og har det kjedelig og sånn.

Camilla er omsorgsfullt involvert i mor og er opptatt av hvordan hun har det. Nærheten til og vennskapet med mor er sterkt, og vi ser hvordan hun

har gjort avveininger omkring risikoen for å miste noe av denne nærheten opp mot å kunne være ute med vennene sine uten å ha dårlig samvittighet. Og skepsisen til stefar har gått over i lettelse. Vi ser her hvordan en stefars inntreden også kan bidra til at mor-barnforholdet endres igjen, en endring som kan bidra til at både mor og barn kan overlate noen av sine byrder til andre.

## **Stefedre som økonomisk, materiell og sosial ressurs**

I familieforandringsundersøkelsen viser foreldrenes rapporteringer at 67 % av barna bodde i hushold hvor økonomien hadde blitt svekka etter samlivsbruddet (Haugen 2005). Men når en mor som har daglig omsorg for barnet etablerer seg med ny partner, vil det statistisk sett føre til betydelig bedring av familiens økonomiske velferd (Kirkeberg & Pedersen 2000, Lyngstad m.fl. 2005, Skjørten m.fl. 2007).

Jeg har vært inne på at mødre av hensyn til barna venter i det lengste med å etablere seg i nye parforhold. Men hensynet til barna har flere sider, og det er derfor ikke usannsynlig at også økonomiske vurderinger teller med når en mor gjør sine valg. Jeg har derfor ønsket å undersøke om barna ser stefar som en materiell/økonomisk ressurs.

Tolvårige Karoline sier:

Hvis hun (*mor*) ikke hadde hatt Arvid (*stefar*) til å hjelpe til med huset og – liksom betalt regninger og sånn, så hadde vi ikke hatt det – da hadde vi ikke hatt det fine huset som vi bor i nå altså.

Syttenårige Kåre:

Hvis mamma bare hadde hatt dette huset aleine, så hadde vi ikke hatt en sjanse til å bo her, og da hadde vi ikke hatt det likedan som vi har det nå. Vi har det jo veldig bra nå. Jeg vet av mange sånne – eller i hvert fall ett eksempel, og hun – mora til en av kameratene mine – hun bor jo aleine i et sånt hus, og de, de er ikke så veldig – de har jo ikke så veldig mye penger til overs.

Disse barna har helt klare forestillinger om den økonomiske betydningen stefar har for familien. Men det er bare unntaksvis at barna i utvalget har

formeninger om familieøkonomien. Økonomiske endringer blir vanligvis ikke synlige over natta, og det er derfor ikke overraskende at de fleste barna ikke legger vekt på dette.

Men andre og mer håndfaste materielle goder som følger med stefar, kan også ha betydning og bidra til at hverdagen for noen barn blir endra. Camillas mor hadde ikke bil, og stefar bidro derfor med viktige goder.

Han var veldig grei og kjørte oss og kjørte oss forskjellige plasser.

Utsagn fra andre barn legger vekt på egenskaper hos stefar som bidrar til materielle goder.

Han var jo hjelpsom og sånn da (...) og hjalp oss å pusse opp her.

Han er mesterkokken.

For ett av barna var det at stefar hadde hund et gode som syntes å være verdifullt, for ett av de andre var det en klar gevinst at de flyttet inn i stefars hus, som var mye større og bedre enn det de bodde i før. Haugen (2005) peker dessuten på at penger i form av lommepenger og gaver ser ut til å spille en viss rolle i barns vurdering og akseptering av stefar. Det kan tale til stefars fordel, og virke som en drivkraft i utvikling av gode relasjoner mellom stefar og barn. Selv om ikke alle barna i utvalget mener noe om familieøkonomien, kan man anta at stefars inntreden bidrar positivt ved større økonomisk og materiell trygghet i familien, noe som kanskje ikke er umiddelbart synlig for barna.

Det som kanskje er den mest utfordrende av alle de utfordringene stefamilier står overfor er etableringen av relasjonene mellom barnet og stefar. Pryor og Rodgers (2001) nevner to forhold som viser dette. Det ene er at relasjonene må etableres, barn og stefar har ingen felles historie. Det andre er at barnet vanligvis har en annen forelder av samme kjønn som steforelderen som er involvert i deres liv. I tillegg kan vi legge til utfordringene både barn og stefar får ved å gå inn i en rolle som det ikke finns en mal for. Det eneste stefar vet helt sikkert er at han ikke er far. Utformingen av stefarsrollen beror derfor på hans egen vilje og muligheter, men også på hva barnet og partneren lar han være. Som jeg har vært inne på kan stefar være en ressurs for noen barn fordi de bidrar til å lette byrdene praktisk og

økonomisk, men i hvor stor grad er stefar også en følelsesmessig ressurs for barna?

For å danne et bilde av barns opplevelse av følelsesmessig nærhet har jeg tatt utgangspunkt i hva barna svarer når de blir spurt om de kan snakke med stefar om vanskelige ting, om de kan gå til han når de har problemer av følelsesmessig eller personlig karakter.

Kåre på sytten år sier at han har et bra forhold til stefaren sin, og de har funnet sammen i felles interesse for sport. Men det er visse ting Kåre ikke kan tenke seg å involvere stefaren i:

Vi snakker aldri sammen om sånne åpne ting eller sånn – det er ganske sånn... liksom – følelser. Det blir vel mest mine, ja venninner – jeg har et par jentevenner og – mest kamerater – beste-kameraten min.

Kåre er ett av de barna som har kontakt med faren sin, og også faren er en Kåre gjerne kan snakke med: ”Jeg prater mye mer med han om sånne ting enn andre.”

Det er ikke det at Kåre ikke kan snakke om ”følelser og sånn”, men han synes å få dekket behovet for fortrolige gjennom andre enn stefar. Det å ikke ha slik fortrolighet til stefar betyr ikke at forholdet er vanskelig – i alle fall ikke hvis man ser det i Kåre sitt perspektiv. En annen syttenåring er Leif. Leif har svært lite kontakt med faren sin, men har fått en stefar som han har et greit forhold til. Stefaren ”blir med på fisketurer og sånn”, noe Leif setter stor pris på. Men å snakke med stefar om vanskelige ting?: ”Nei det er ikke naturlig.”

Femtenårige Ida er en av de få i utvalget som ikke kan huske faren sin, hun har heller ikke vært særlig interessert i å få kontakt med han. Til tross for at stefar har bodd sammen med henne mesteparten av livet hennes, føler hun ikke at hun kan snakke med han om vanskelige ting, eller gå til han hvis hun er trist og lei seg. ”Det ville ikke være naturlig.”

Man kunne tenkt seg at Ida, ettersom hun verken har kontakt med eller kjenner faren sin, lett ville inngått en relasjon til stefar som likner far-datterrelasjoner. Men til tross for at hun ikke har næret noe ønske om å møte sin biologiske far, er hun i intervjuet svært tydelig på at hun har en far, og det er ikke Svennis, som hun kaller stefaren. Hun er meget bevisst på å skille mellom far og stefar. Det kan synes som om hun holder en avstand til stefar. Denne antakelsen bekreftes i intervjuet med Idas mor, som beskriver datterens forhold til stefar slik:

Det virker som om det er en sånn halvmur imellom dem, uansett hvor grei og snill han kan være med henne. Hun forholder seg til stefar på en *annen* måte.

Flere av barna ser ut til å holde en viss avstand til stefaren, men det er ikke det samme som at de har et dårlig forhold til han. Ingen av barna i utvalget beskriver stefar utelukkende negativt. Utsagn som "han er grei," "han er OK, han," "han er snill" går igjen i ulike varianter hos nesten alle barna. Men det er grenser for hvor mye de ønsker å involvere stefaren. Camillas utsagn er representativt for mange av barna i utvalget:

Han er veldig grei mot meg, men det er ikke sånn at vi sitter og prater sammen alene. Syns det er greit sånn som vi har det nå.

Camilla beskriver stefaren positivt, og hun ser store fordeler med å ha ham i huset. Hun har ikke nær kontakt med han, men finner det helt uproblematisk. Hun er fornøyd.

Attenårige Lisen som syntes hun hadde mista fortroligheten til mor etter at stefar kom inn i bildet, ønsker ikke at han skal bli mer involvert enn nødvendig, og setter fingeren på et dilemma man kan anta at mange stefedre opplever.

Det er jo et menneske som ikke har kjent deg noe så lang tid som mora og faren din da. Han vet ikke noe om hvilke følelsesmessige grenser du har.(...) Det nye mennesket vil jo sikkert være med på å snakke med deg hvis du er lei deg eller oppmuntre deg hvis du er depressiv.(...) Jeg følte i hvert fall ikke at han var den første jeg ville snakke med.

Det å ikke føle at stefar er en man ikke kan snakke med om vanskelige ting, er noe som går igjen hos flere av barna. Hvordan kan dette forstås?

Man må anta at det er flere faktorer som spiller inn her. Ahrons (2004) peker på barnets alder og tidsperspektivet som viktige faktorer. Ifølge hennes undersøkelser er det størst sjanse for at det utvikles nære relasjoner mellom barn og stefar når barnet er i førskolealder, mens få tenåringer vil akseptere steforeldre som foreldre. Pryor og Rodgers (2001) refererer til flere undersøkelser som viser at jo lenger stefamilien hadde vært etablert, dess mer positive er barna til stefar. Ottesen (1997) hevder derimot at tid ikke har særlig betydning. I hennes undersøkelse som omfat-

tet både barns forhold til stemødre og stefedre fant hun ikke at det var økt inkludering av steforeldre hos barn som hadde hatt stefar lenge.

Vi vet fra annen forskning, for eksempel Marsiglio (2004a), at stefedre jobber hardt for å prøve å oppnå god sosial relasjon til sine stebarn. Kåre, Leif, Ida og Camilla er ungdommer som tar ut det de vil ha av det stefar har å by på, noe som formodentlig kan være til felles glede. Men de er tilbakeholdne med å utvikle et nærmere forhold, som innebærer åpenhet og kanskje at man viser noe av sin sårbarhet. Gjennom å ha et saklig, vennlig og aktivitetsretta forhold holder disse barna på en måte kontrollen i relasjonen.

## **Diskusjon**

Funnene i denne artikkelen viser at stefar sin inntreden virker inn på barnets hverdagsliv på ulike måter. Relasjonene mellom mor og barn endres, barnets rolle i familien endres, og familien i seg selv endrer karakter. Påvirkningene som skjer i et familiesystem er imidlertid ikke lineære, slik at man kan peke på en faktor eller en person som alene forårsaker endringer (Hårtveit & Jensen 2004). Samspillsmønstre i familier har sirkulær karakter, de ulike elementene i familie-systemet påvirker hverandre gjensidig; familiemedlemmene "skaper hverandre" på godt og vondt (ibid).

I et strukturelt perspektiv kan de ulike relasjonene i familien betegnes som subsystemer. Dette kan være dyader eller relasjoner mellom grupper innenfor et system. I en familie kan for eksempel foreldrenes parforhold utgjøre ett system, foreldreskapet et annet og relasjonen mellom barna kan være et tredje. Disse subsystemene har ytre og indre grenser av ulik styrke. De indre grensene er mer eller mindre åpne, mens grensene utad er tydeligere (Andersen 2001).

Som vi har vært inne på, er det ikke uvanlig at den sosiale avstanden mellom mor og barn, der barnet bor hos mor, reduseres etter foreldrenes samlivsbrudd. Det oppstår et mor-barn-subsystem som kan innebære at barnet får økt innflytelse på avgjørelser som tas. Grensene innad i dette systemet vil nok variere, men grensene utad vil være tydelige. Mor og barn utgjør et "vi". Ved stefars inntreden på familiearenaen vil det dannes et nytt subsystem. Barnet vil kunne oppleve at grensene mor-barnfamilien har etablert utad svekkes, noe som kan true fellesskapet det har etablert med mor. Lisens indignasjon over at mor snakker med stefar om ting som angår henne og broren kan forstås i lys av dette.

Autoritets-strukturen i en toforeldrefamilie er basert på en hierarkisk ordning hvor foreldrenes posisjon er overordna barnas, og det er foreldrenes subsystemer som har mest makt (Andersen 2001). Dette generasjonshierarkiet kan bryte sammen etter samlivsbruddet, særlig der hvor foreldrene er i konflikt med hverandre (Arditti 1999). Etablering av en stefamilie vil bety at det oppstår en ny hierarkisk struktur. Sånn sett kan stefars inntreden bidra til at barnet reelt sett får redusert innflytelse.

Schwarz (1999) fant at nettopp i stefamilier hvor det var svært tette bånd mellom mor og barn kunne barnet på den ene siden føle sin posisjon truet av stefars inntreden, mens stefar på den andre siden fant det vanskelig å få rom og plass i familien. Begge kjemper om plassen nær mor. Dette er en svært vanskelig situasjon for mor. Schwarz hevder at noen mødre vil forsøke å løse dette ved å la være å stille krav til barna og la være å ta ubehagelige beslutninger og sette grenser. Slik dannes det vonde sirkler som stefamilien kan ha vansker ved å komme ut av.

Swartz (ibid) fant i sin undersøkelse at det var størst sjanse for at relasjonene i stefamilien utviklet seg positivt i familier hvor mor hadde gjenopprettet generasjonshierarkiet etter samlivsbruddet og de følelsesmessige båndene mellom mor og barn var stabile og trygge.

Visher og Visher (1979) peker på utfordringene som ligger i å etablere et parforhold – et subsystem som må konkurrere med et som allerede finns. I en biologisk familie vil parforholdet danne basis for de øvrige relasjonene etter hvert som barna kommer til og foreldrerelasjonen blir familiens primærrelasjon. I en stefamilie må de voksne gjøre avveininger om hvilke relasjoner som skal være de primære. Her ligger det åpent for motstridende prioriteringer, hvor mor kanskje vil vektlegge mor-barn relasjonene mens stefar, særlig hvis han har forventninger om å etablere en mer tradisjonell familiestruktur vil mene at parrelasjonen skal være den primære.

Som vi har sett omtaler barna i utvalget stefar positivt. Barna setter pris på et vennskapelig forhold til stefar, men holder likevel en viss avstand. Undersøkelsen viser at barn foretrekker å ha vennskapelige forhold til steforeldre heller enn at steforeldrene skal ta tradisjonelle foreldreroller. Og man kan spørre: gjør det noe? Funder (1996) fant at de lykkeligste barna i hennes undersøkelse var de som hadde et godt forhold til stefar, men som likevel var lite involvert. Dette hadde sammenheng med at de som var svært involvert i stefar kunne ha lojalitetsproblemer i forhold til sin biologiske far.

Stefar må trå varsomt når rollen skal utformes, og det er ikke vanskelig å skjønne at det å etablere et nært og fortrolig forhold til ”en annen manns barn” kan være en utfordring. At stefar i tillegg er mann gjør det ikke lettere. For det er ikke bare i stefamilier at mannsrollen er forbundet med vanskeligheter. Den tradisjonelle kjønnsrollefordeling hvor mor har ansvaret for de følelsesmessige sidene ved barns liv preger oss fortsatt (Hareide & Moe 2002). Sjøberg (2003) viser til at mødre i stor grad registrerer stefars rolle overfor barnet, og at de bemyndiges til å utføre praktiske handlinger og aktiviteter med barna, men ikke engasjere seg følelsesmessig. Det kan være vanskelig for en stefar å bryte med forventningene og utforme sin egen rolle.

Gangon og Coleman (2004) beskriver det som mange stefedres store dilemma, at de ønsker og prøver å opprette et nært og utvunget forhold til sine stebarn, men at de opplever å ikke få innpass. Pryor (2005) refererer til flere undersøkelser som viser at stefedre som merker motstand hos barnet har en tendens til å trekke seg tilbake. Selv med intensjoner om å være nære og involverende, kan ikke stefedre konstruere sitt foreldreskap uavhengig av barna. I så måte kan Anes stefar stå som eksempel på en som nettopp har klart å utforme sin egen rolle over tid og vunnet respekt og tillit hos barnet: ”Jeg bestemte meg for å gi han et helvete,” sier Ane som var 14 år da hun fikk stefar når hun forteller om den første tida. Etter hvert opplevde hun at å ha en stefar i huset ikke trengte være så verst likevel:

Hver gang, hvis jeg og mamma kranglet, så gikk han alltid inn og tok mitt parti, liksom. Ane har et poeng og Ane sånn liksom (...)  
Han var ærlig. Til å stole på.

Nå er det neppe bare på grunn av motstand hos barnet at noen stefedre trekker seg unna. Andre stefedre velger å holde en følelsesmessig avstand til stebarnet, fordi, slik en av respondentene i Sjøbergs (2003) undersøkelse begrunner sin tilbaketrukne rolle: ”Det redan finns en pappa.”

Selv om mødre, som vi har sett, legger stor vekt på at barna skal være klare for ny mann i huset, blir stefaren på et vis påtvunget barna. Barna vil kanskje merke forventningene både fra mor og stefar om at det skal bli en god og nær relasjon. Med et slikt utgangspunkt kan man tenke seg at gode intensjoner om nærhet og involvering blir oppfattet som invadering.

Kanskje er det slik at nøkkelen til en god relasjon mellom barn og stefar ligger i relasjonen mellom de voksne. Haaland (2002) peker på at et overordna mål for at stefamiliens foreldreoppgaver og rolleutforminger

skal finne sted, er at de voksne i parforholdet knytter sterke bånd seg imellom.

## **Oppsummering og konklusjon**

Etter et samlivsbrudd vil mor-barnfamilien utvikle sin egen kultur og sin egen måte å være familie på. Familien konstrueres på nytt og etablerte roller og rutiner endres. Det er ikke uvanlig at det opprettes spesielt tette relasjoner mellom mor og barn etter et samlivsbrudd noe som både kan bringe med seg ulemper og goder for barnet.

Når mødre etablerer seg på nytt med ny mann er dette gjerne et resultat av en lengre prosess hvor hensynet til barna settes svært høyt. Men selv om nyetableringen er gjennomtenkt og godt forberedt, er det ikke alltid uproblematisk. I denne artikkelen har jeg vist at det som er i mors interesse kan være i motstrid til barnas interesser.

Når stefamilier etableres skapes det forventninger om relasjoner mellom stefar, mor og barn som det er vanskelig å leve opp til. For flere av barna i utvalget ble dette vanskelig og førte for noen barn til at de fikk et dårligere forhold til mor.

Flere barn opplever også at de mister goder. For noen av de yngre barna i utvalget blir stefaren en de må konkurrere med om plassen i mors nærhet. Andre barn opplevde at mor ble strengere. For noen av de større barna ble det svært vanskelig at mor trakk stefar inn som fortrolig i spørsmål som angikk dem selv.

Barnas innlevelse i hvordan mor har det er stor i utvalget. Vi har sett at barn i utvalget er glade på mors vegne når en ny mann kommer inn i deres liv. At de opplever at mor har det bra er også positivt for dem. Barn i utvalget beskriver hvordan stefar bidrar til at mor får det bedre og blir gladere, noe som igjen gjør at de kan senke skuldrene. For disse barna blir stefar en følelsesmessig buffer i relasjonen mellom mor og barn. Barna får mindre ansvar og større frihet.

Barns opplevelse av økonomiske endringer har ikke vært noe sentralt tema i familie-forandringsundersøkelsen, og derfor er det vanskelig å trekke konklusjoner om dette. Noen barn i utvalget hadde imidlertid klare formeninger om økonomiske endringer, og de hadde god oversikt over hvordan stefars bidrag til familieøkonomien hadde vært avgjørende for deres velferd. Om ikke så mange barn har hatt klare formeninger om økono-

miske endringer, hadde flere av dem god oversikt over materielle goder som stefar har bidratt med.

Barna i undersøkelsen har gjennomgående et vennskapelig og greit forhold til stefaren sin og beskriver han i positive termer. Noen av barna uttrykte at de setter pris på at stefedrene deler deres interesser som sport og friluftsliv, og at de deltar sammen med dem i slike aktiviteter. Men på det følelsesmessige planet kan det se ut til at stefar har mindre betydning. Barna regner ikke stefar som en de kan snakke fortrolig med. Flere av barna i utvalget gir uttrykk for at det ville vært utenkelig å snakke med han om vanskelige ting. Samtidig ser ikke dette ut til å være noe savn hos barna heller. Særlig de største barna ser stefar først og fremst som mors venn.

I den grad etablering av stefamilie er problematisk for barnet, er det ikke stefar som er problemet, men forskyvningen i familiebildet. Konflikten som oppstår i stefamiliene i denne undersøkelsen er ikke mellom stefar og barn men mellom mor og barn.

Når foreldre får ny kjæreste eller partner er det sjølsagt av stor betydning for dem at barna kommer godt overens med denne personen. Mange foreldre drømmer sikkert om at barna skal bli like begeistret for den nye partneren som det de selv er. Det kan imidlertid være grunn til å slutte seg til Ahrons (2004) sin advarsel mot overdrevne forventninger om barnets begeistring. Det er ikke barnet som inviterer stefar inn i familien og han kan for noen barn oppleves som en inntrenger. Det kan ta tid å bygge opp et godt forhold, og i denne undersøkelsen har vi sett at barnets skepsis vil kunne endre seg og det vil kunne utvikles gode forhold mellom barn og stefedre.

## Litteratur

- Ahrons, C. 2004. *We're Still Family. What Grown Children Have to Say About Their Parent's Divorce*. New York: Harper Collins Publishers.
- Andersen, A. 2001. Familieterapi på systemisk grunnlag. I: P. Reumert. *Familiens psykologis utvikling og dynamikk*. København: Gyldendal, Nordisk forlag.
- Arditti, J.A. 1999. Rethinking relationships between divorced mothers and their children: Capitalizing on family strengths. *Family Relations* 2.
- Bäck-Wiklund, M. & B. Bergsten. 1997. *Det moderna förälderskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och kultur.

- Berger, P.L. & T. Luckmann. 2000. *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bray, J.H. & S.H. Berger. 1993. Developmental issues in stepfamilies. Research project: Family relationships and Parent-child interactions. *Journal of Family Psychology* 7.
- Cherlin, A. 1978. Remarriage as an incomplete institution. *American Journal of Sociology* 84(3).
- Dahlhaug, T.E. 2002. *Hvordan opplever barn tap av kontakt med fedre etter samlivsbrudd?* Rapport. Allforsk, NTNU.
- Funder, K. 1996. *Remaking Families*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Gangon, L. & M. Coleman. 2004. *Stepfamily Relationships. Development, Dynamics and Interventions*. New York: Kluwer Academic.
- Haaland, K.R. 2002. *Barnet i skilsmissen Et barneperspektiv på familieomforming*. Universitetsforlaget.
- Hareide, J.B. & J.B. Moe. 2002. *Fedre og barn. Informasjon og veiledning til foreldre*. Foreldreveiledningsprogrammet. Barne og likestillingsdepartementet.
- Haugen, G.M. D. 2005. Relations between money and love in postdivorce families. Children's perspectives. *Childhood* 12(4).
- Jensen, A.M. 2005. Barn som bor med far bor også med mor. *Samfunnsspeilet* 2.
- Kaul, H. 2001. Hønemor og haremor. Skilte mødres ivaretagelse av egen og barns velferd. I: Kari Moxnes, m.fl., red. *Skilsmisens mange ansikter. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kirkeberg, M.I. & V. Pedersen. 2000. Mottakere og ytere av barnebidrag. Hvem har best økonomi? *Samfunnsspeilet* 5. Statistisk sentralbyrå.
- Levin, I. 1994. *Stefamilien – variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura forlag.
- Lyngstad, J., R. Kjeldstad & E. Nymoene. 2002. *Foreldreøkonomi etter brudd. Omsorgsforeldres og samværsforeldres økonomiske situasjon 2002*. Rapport 2005/21. Statistisk sentralbyrå.
- Marsiglio, W. 2004a. *Stepdads. Stories of Love, Hope and Repair*. Rowman and Littlefield Publishers, inc.
- Marsiglio, W. 2004b. When stepfathers claim stepchildren: A conceptual analysis. *Journal of Marriage and Family*.
- Moxnes, K. & G.M. D. Haugen. 1998. *Skilsmisse som fenomen*. Rapport. Allforsk, NTNU.
- Moxnes, K., I. Kvaran, H. Kaul & I. Levin. 2001. *Skilsmisens mange ansikter. Om barn og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Moxnes, K. 2003. *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Newman, D.M. 1999. *Sociology of Families*. New York: Pine Forge Press.
- Ottesen, M.H. 1997. *Børn i sammenbragte familier: en studie af forældreskab som social konstruktion*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Pryor, J. & B. Rodgers. 2001. *Children in Changing Families. Life after Parental Separation*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Pryor, J. 2005. The child-stepparent relationship: its fragility and its importance. Paper til "Family Matter" 9<sup>th</sup> Australian Institute of Family Studies Conference, Melbourne, 9–11 febr. 2005.
- Sjøberg, K.L. 2003. "Det fanns redan en pappa." Om styvpappa i länkade familj system. Paper til mannsforskningseminarium i Göteborg 11–12 mars 2003.
- Skjorten, K., R. Barlindhaug & H. Lidén. 2007. *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendalslo.
- Statistisk sentralbyrå. 2006. Befolkningsstatistikk. 1.1.2006.  
[www.ssb.no/emner/02/01/20/barn](http://www.ssb.no/emner/02/01/20/barn)

- Schwartz, R. 1999. Stedforælderfamilien. I: L. Dencik & P. Schultz Jørgensen. *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels forlag.
- Visher, E.B. & J.S. Visher. 1979. *Stepfamilies: Myths and Realities*. New York: Citadell Press.
- Vølstad, A. 2003. Stemor jeg? Konstruksjon av moderne stemødres omsorgsrolle og selv-identitet. *DIN Tidsskrift for religion og kultur* 2.
- Wallerstein, J. & S. Blakeslee. 1989. *Second Chances: Women, Men and Children After Divorce*. New York: Ticknor & Fields.

Tor Erik Dahlhaug  
Høgskolen i Sør-Trøndelag  
Avd. for helse- og sosialfag  
NO-7004 Trondheim, Norge  
e-post: tor.dahlhaug@hist.no

## **R**